

بررسی ۴۰ کتابخانه ملی و بزرگ جهان

○ پروین بلورچی
○ کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی

○ کتابخانه‌های ملی و بزرگ کشورهای جهان

○ کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۹

کتاب حاضر مروری دارد بر اطلاعات کتابخانه‌های ملی و بزرگ در چند کشور جهان و معرفی آنها بر پایه الگو و طرحی مبتنی بر اصول معمول در چنین آثاری. به این منظور منابعی چون گزارش‌های پیوست نامه‌های دریافتی از ادارات کل بخش‌های جغرافیایی مختلف در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی توسط روابط بین‌الملل کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران؛ بروشورها و جزوات موجود در مورد کتابخانه‌ها و گزارش‌های سفر و بازدیدهایی از کتابخانه‌ها مورد استفاده قرار گرفته‌اند. الگو و طرح اثر بر پایه آرایه اطلاعات مفیدی در مورد سال تأسیس، مجموعه، وسعت (فضا، بنا، طبقات، سالن‌های مطالعه)، بخش‌های مختلف کتابخانه‌ها، مراجعان، کارکنان، موقعیت سازمانی (زیر نظر، دارای شعبه) انتشارات، بودجه، روش، رده‌بندی، آموزش کتابداری، سیستم اطلاع‌رسانی، قانون واسپاری، وظایف کتابخانه، مدیر، ویژگی‌های مختلف و قابل توجه در هر کتابخانه تحت عنوان مطالب دیگر، برنامه‌ریزی شده

تنظیم، هم‌آهنگ و منسجم آنها طبق الگوی دلخواه دارد، که پدیدآورنده با توجه به گردآوری منابع محدود، تا اندازه‌ای این مهم را با انجام رسانیده است که جای سپاس دارد. به‌طور کلی پس از مطالعه این اثر ۴ مورد در باب آن درخور توجه است که در ذیل بدانها اشاره می‌شود:

۱. از میان کتابخانه‌هایی که با نام ملی و بزرگ معرفی شده‌اند از جمله کتابخانه ملی استرالیا، کتابخانه ملی انگلستان (کتابخانه بریتانیا)، کتابخانه ملی ترکیه، کتابخانه ملی تونس، کتابخانه ملی چین، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، کتابخانه ملی ژاپن، کتابخانه دولتی روسیه، کتابخانه ملی سریلانکا، کتابخانه ملی سنگاپور، کتابخانه ملی فرانسه، کتابخانه ملی لهستان، کتابخانه ملی مالزی، کتابخانه عمومی شهر نیویورک، مؤسسه اطلاع‌رسانی عملی و فنی وینیتی (روسیه) را می‌توان کتابخانه‌های بزرگ با استاندارد مورد نظر در این اثر ارزیابی کرد، ضمن این که با در اختیار داشتن منابع بیشتر شرح کامل‌تری از آنها میسر می‌نماید. از سوی دیگر خواننده گاهی در مقابل این پرسش قرار می‌گیرد که آیا نام

مدخل‌ها به ترتیب الفبای نام کشور مطبوع کتابخانه‌ها نظام یافته‌اند که با توجه به در نظر داشتن اصل برابری، انتخاب مطلوب به نظر می‌رسد. بدیهی است آرایه چنین اثری با هدفی که در پیشگفتار از آن سخن رفته است، کاری است ارزنده و گردآوری چنین اطلاعاتی نیاز به صرف وقت، حوصله و دقت کافی جهت

بیشتری اند.

کتابخانه ملی بلغارستان از جمله کتابخانه‌های بزرگی است که سابقه تاریخی آن به قرن یازدهم بازمی‌گردد، دارای ۳۰۰۰ کارمند با مجموعه در حدود ۶ میلیون و ششصد هزار جلد کتاب و سایر منابع است. جا داشت توصیف چنین کتابخانه‌ای با وضعیت موجود آن هم‌آهنگی کامل می‌داشت که متأسفانه به نظر می‌رسد از تنها مطلب موجود در نشریه‌ای، برای پوشانیدن الگوی مورد نظر اثر جهت این کتابخانه استفاده شده است که تاریخ آن به هفت سال پیش بازمی‌گردد. از این جمله‌اند کتابخانه‌های ملی تاجیکستان (کتابخانه فردوسی)، کتابخانه و مرکز اسناد اردن با مجموعه مجلات غنی و قابل ملاحظه یا کتابخانه ملی کوبا با داشتن ۳۵۰ کارمند متخصص کتابداری.

۲. در این اثر نام کتابخانه‌هایی به چشم می‌خورد با اسامی مرکزی، عمومی مراکز فرهنگی، دانشگاهی، مؤسسه اطلاع‌رسانی و غیره. خواننده ضمن مطالعه خصوصیات این کتابخانه‌ها در برابر پرسشی قرار می‌گیرد که آیا هدف پدیدآورنده معرفی کتابخانه‌های ملی و منظور از بزرگ، کتابخانه‌های بزرگ در سطح ملی است؟ یا انواع کتابخانه‌های دیگر که از جهت بزرگی در ردیف کتابخانه‌های ملی قرار داده شده‌اند از آن جمله‌اند. چنانچه مورد دوم صادق است بسیار بجا بود که در پیشگفتار اثر توضیحی در این مورد پاسخ پرسشی را از پیش آشکار می‌ساخت. از جمله این کتابخانه‌ها کتابخانه ملک عبدالعزیز (عربستان) است که مجموعه آن بیشتر متشکل از اسناد و نسخ خطی است که تجهیزات کتابخانه جهت تهیه میکروفیلم و عکسبرداری از آنها است و بیشتر نوعی کتابخانه تخصصی به نظر می‌رسد و اطلاعات برای پوشش اکثر اقلام در الگوی طرح شده جهت اثر حذف گردیده است و یا در منابع موجود، وجود نداشته است. کتابخانه دانشگاه قاهره، آشکارا کتابخانه‌ای دانشگاهی است مجموعه آنرا بیشتر نسخ خطی تشکیل می‌دهند. نکات جالب توجه موجود در مدخل این کتابخانه اشاره به بودجه ۶۵۰۰۰ دلاری آن است که به مصرف حقوق کارمندان می‌رسد و بودجه مصرفی برای نشریات ادواری ۶۰ دلار بوده است! به سهولت می‌شود دریافت که با اطلاعات ضروری جهت توصیف این کتابخانه نارسا بوده است یا اصولاً این کتابخانه در ردیف کتابخانه‌های بزرگ نمی‌گنجد. کتابخانه مرکزی دانشگاه جان اف کندی (ایتالیایی) به عنوان کتابخانه بزرگ معرفی شده است. با مطالعه مندرجات آن این پرسش از ذهن متبادر می‌شود که آیا این کتابخانه در سطح جهان در ردیف کتابخانه‌های بزرگ قرار می‌گیرد؟ و یا کتابخانه و مرکز اسناد اردن وضعی مشابه را داراست. نیز کتابخانه دارالکتب الوطنیه حلب (سوریه) از آن جمله است.

۳. کتابخانه‌هایی را در اثر می‌یابیم که معرفی آنها با

مختصر است که الگوی مورد نظر اثر را به صورت کامل نمی‌پوشاند. منابع استفاده شده برای این معرفی مربوط به ۴ تا ۸ سال پیش است.

کتابخانه مرکزی شانگهای چین که خواننده در نگاه اول درمی‌یابد با کتابخانه‌ای غنی روبرو است که مجموعه‌ای در حدود ده میلیون جلد کتاب و سایر مواد کتابخانه و فضایی به بزرگی پنج طبقه را اشغال کرده است. شایسته گزارشی دقیق و گسترده است، منبع مورد استفاده در مورد این کتابخانه مربوط به ۸ سال پیش است.

کتابخانه ملی انگلستان از کتابخانه‌های شناخته شده در جهان است که نقش مرکز کتابشناسی این کشور را عهده دار است و خدمات گسترده آن جهانی و از دیرباز مورد استفاده سایر کتابخانه‌های جهان قرار می‌گرفته است با مجموعه‌ای بزرگ و فضائی در حدود ۲۴ هکتار دارای خدمات گوناگون و وسیعی است که متأسفانه توصیف بسیار مختصری از خدمات و وظایف این کتابخانه ارایه شده است. چنین کتابخانه‌هایی در خور معرفی جامع با دقایق

بیشتر کتابخانه‌های ملی بزرگ و شناخته شده در جهان در این اثر آمده است؟

در توصیف وظایف کتابخانه ملی چین پدیدآورنده آن را پس از کتابخانه کنگره (آمریکا) بزرگترین کتابخانه جهان معرفی کرده است. آیا دقت کافی در این ارزیابی وجود داشته است؟ اگر چنین است چگونه است که نامی از کتابخانه کنگره در ردیف کتابخانه‌های بزرگ نمی‌یابیم. و از ایالات متحده کتابخانه عمومی شهر نیویورک معرفی شده است.

با اطلاعات موجود در مورد کتابخانه ملی کانادا، این کتابخانه می‌تواند در ردیف کتابخانه‌های ملی و بزرگ قرار گیرد و قرار می‌گیرد، اما به نظر می‌رسد جهت ارایه اطلاعات کافی به منابع معتبر و غنی‌تری نیاز بود، چنانچه تنها از بروشور این کتابخانه مربوط به ۱۲ سال پیش استفاده شده است. یا کتابخانه ملی فرانسه که از قدیمی‌ترین کتابخانه‌های اروپا معرفی شده و مجموعه نسخ خطی آن قابل ملاحظه است، دارای توصیفی بسیار

کتابخانه‌های بزرگ در سطح جهان همخوانی مناسب را ندارند. اکثر اقلام مورد نظر در الگوی طراحی شده جهت اثر برای این کتابخانه‌ها وجود ندارد یا به دلیل عدم دسترسی یا جستجوی بیشتر و نبود منابع کافی و یا حذف به دلایل نامعلوم. منابع مورد استفاده برای معرفی آنها تاریخ‌هایی در حدود چهار، پنج، هشت و گاه یازده سال بیش را نشان می‌دهند. چه بسا این کتابخانه در ردیف کتابخانه‌های ملی و بزرگ قرار می‌گرفته‌اند. یعنی هدفی که پدیدآورنده در نظر داشته است صائب بوده است، اما اختصار مطالب و نارسایی آنها، معرفی آنها را به شکل دلخواه ظاهر نمی‌سازد. از جمله این کتابخانه‌ها می‌توان کتابخانه ملی سوریه، کتابخانه ملی کره جنوبی و کتابخانه ملی قطر، کتابخانه ملی مصر، کتابخانه ملی هند (رضا)، کتابخانه مرکزی دولتی هند و کتابخانه مرکز فرهنگی - هنری ژرژ پمپیدو (فرانسه) را نام برد.

۴. نکات ویژه و بسیار قابل توجه خواننده در برخی از کتابخانه‌های معرفی شده از نقاط قوت این اثر است، از جمله موضوع آموزش کتابداری و توصیف جامع آن در مؤسسه اطلاع‌رسانی علمی و فنی و بینتی (روسیه) در این مؤسسه رشته‌هایی مانند مهندسی کامپیوتر، زبان‌شناسی ساختاری، کاربردی و ریاضی، سازماندهی، اقتصاد و برنامه‌ریزی، فعالیت‌های اطلاع‌رسانی، تبلیغات علمی و فنی و خدمات اطلاع‌رسانی - تکثیر و میکروفیلم برداری در سطوح فوق‌لیسانس و دکترا فارغ‌التحصیل داشته است. این مؤسسه وابسته به آکادمی علوم است. انتشارات آن قابل ملاحظه و فعالیت‌های آن در سطح بین‌المللی نیز گسترده است. خدمات مرجع و مبادله نشریات در این کتابخانه با استفاده از تکنولوژی پیشرفته صورت می‌گیرد. مجموعه آن شامل ۷۰ زبان زنده دنیا است.

مورد دیگر اشاره‌ای درباره کتابهای کمیاب و قدیمی، نسخ خطی، تصاویر آنها، مجموعه دیداری شنیداری، مجموعه‌های غنی فیلم، موسیقی و نقشه در کتابخانه ملی استرالیا است. در معرفی این اطلاعات به مطالب جامعی در ارتباط با غنای مجموعه و وظایف کتابخانه ارایه شده است. در کتابخانه ملی بلغارستان از پروژه بلند مدتی سخن رفته است که با استفاده از صندوق جامعه باز برنامه‌ریزی شده است. این صندوق همزمان با فروپاشی کمونیسم در اروپای شرقی تأسیس شده است و از سال ۱۹۹۲ به منظور حمایت از دموکراسی در بلغارستان و اصلاحات اقتصادی و اقتصاد بازارگرا شروع به فعالیت نموده است و در ایجاد اصلاحات در دانشگاه‌ها و کتابخانه‌های بلغارستان و آموزش زبانهای خارجی سهم بسزایی داشته است.

در کتابخانه ملی تونس ارتباط و تبادل اطلاعات بین این کتابخانه و چهارصد مرکز اطلاع‌رسانی داخلی و خارجی و قراردادهای منعقد شده بین این مراکز و کتابخانه‌ها نظر خواننده را جلب می‌کند. شبکه امانت آن و تبادل اسناد با

مؤسسات داخلی و ۳۶۲ مؤسسه خارجی شایان توجه است، ضمن آن که مطلبی در مورد انتشارات این کتابخانه به چشم نمی‌آید و بعید به نظر می‌رسد چنین کتابخانه‌ای با این خدمات فاقد انتشارات باشد.

در کتابخانه ملی سریلانکا، از جمله نکات قابل توجه، امور اسید زدایی، ضد عفونی، و محافظت در برابر موریانه، با توجه به شرایط آب و هوایی آن کشور است. نیز نگاهداری ۱۳ مجموعه متفاوت موضوعی در آن از موارد جالب توجه است. این کتابخانه چاپ اول کتابهای با کیفیت یکسان را تا مبلغ ۲۵۰۰۰ روپیه یا ۱۰۰۰ نسخه (هر کدام که هزینه کمتری را دربر داشته باشند) خریداری می‌کند که خود تشویقی برای ناشران و نویسندگان در امر نشر و تألیف کتابهای تازه.

در کتابخانه سلیمانیه (ترکیه) موجودی نسخ خطی آن قابل توجه است به‌ویژه آن که ۷۵٪ آن بزبان فارسی است که خود انگیزه توجه بیشتر گزارشگر را فراهم ساخته است، ضمن آنکه سایر اقلام اطلاعاتی در این کتابخانه بسیار مختصر است.

مبادله اطلاعات در کتابخانه دانشکده فنی سلطنتی سوئد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در کتابخانه ملی کوبا موضوع تأسیس این کتابخانه از درآمد نیم سنت بر روی هر کیسه شکر (تولید صادراتی کشور) قابل توجه و اهمیت به گردآوردن فیلم و موسیقی در این کتابخانه نظر خواننده را جلب می‌کند.

ایجاد بخش‌های متعدد و مجزا در کتابخانه ملی لهستان از موارد قابل توجهی است که به سازماندهی و مدیریت مؤثر کتابخانه برمی‌گردد. این کتابخانه دارای ۸۵۰ کارمند است، سیستم حفاظت و نگهداری مطلوبی دارد.

در کتابخانه ملی مالزی خواننده با سیستم اطلاع‌رسانی قوی و مؤثری آشنا می‌شود. ارتباط‌های آن با مراکز علمی جهان از جمله سیستم کتابخانه تکنولوژی ویرجینیا، دستیابی به پایگاه‌های معتبر را فراهم می‌سازد. در این کتابخانه، پروژه فهرست (MALMARK) با همکاری پنج کتابخانه در کشور راه‌اندازی شده است. نیز تهیه و گردآوری مطالب درباره مالزی برای مرکز منابع مالزی در دانشگاه اوهایو از اقدامات بزرگی است که این کتابخانه انجام داده است. نیز پایگاه‌های اطلاعاتی و دیسک‌های فشرده آن در سراسر جهان قابل دسترسی است.

در کتابخانه ملی نیجریه از جمله مطالبی که چشمگیر به نظر می‌رسد، بخش‌های مربوط به کتابشناسی‌های آن از جمله بخش تحقیقات و آموزش، بخش فروش و اهداء و مبادلات و بخش مربوط به حق مؤلف است. کتابخانه دارای یک مجموعه اختصاصی است که شامل مجموعه‌های مربوط به نیجریه، اسناد و مدارک دولتی آفریقا، انتشارات مربوط به سازمانهای بین‌المللی مانند

سازمان وحدت آفریقا (OAU)، سازمان بهداشت جهانی (WHO) و سازمان بین‌المللی کار است و اسناد و مدارک دولتی انگلیس و دیگر کشورها را در خود جای داده است.

با توجه به چهار مورد تحلیل شده در مورد این اثر به‌طور کلی می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد: چنانچه آرایش و تربیت کتابخانه‌های برگزیده به عنوان کتابخانه ملی و بزرگ با توجه به استانداردهای بین‌المللی و جنبه‌های شاخص از جمله کیفیت و کارایی، کمیت و فضا و خدمات تخصصی، مراجعان بالقوه، نوع و شکل کتابخانه‌ها با تأکید بر درجه‌بندی و مرتبه آنها صورت می‌گرفت، می‌توان به عنوان کتاب مرجعی معتبر و قابل اعتنا در همه کتابخانه‌ها قابل استفاده باشد و با افزودن مداخلی از جمله هدف و برنامه‌ریزی، سیاست و کلیاتی از این نوع و آدرس، تلفن، فکس، پست الکترونیکی و سایر اطلاعات قابل مراجعه، به اثری مبدل می‌گشت که نقش سازمان مادر، مدیران و مسوولان مستقیم این کتابخانه‌ها به نسبت رتبه‌بندی آنها آشکارا نمایان می‌شد. ضمن اینکه نتیجه برنامه‌ریزی‌های کلان و کارساز را به صورت گنجینه‌ها و سرمایه‌گذاری‌هایی مؤثر از دید خواننده می‌گذراند، اهمیت فوق‌العاده حفظ و حراست آثار فرهنگی، تاریخی، ملی و علمی کشورها را در قالب چنین کتابخانه‌هایی در طی قرون با گذر از تحولات و تغییرات اجتماعی - سیاسی با حفظ سوابق درازمدت منعکس می‌ساخت.

از جهتی دیگر الگویی جهت مقایسه سایر کتابخانه‌ها و تلاش تا رسیدن به چنین هدف‌هایی فراهم می‌آید. برای دستیابی به جستجو و اطلاعات بیشتر و غنی ساختن چنین آثاری اکنون تجهیزاتی مانند ارتباطات و مبادلات بین کتابخانه‌ها، دستیابی‌های رایانه‌ای و استفاده از سایت‌های مختلف و پست الکترونیکی و... که همگی در کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران وجود دارند، همچنانکه در سایر کتابخانه‌های بزرگ مراکز علمی موجود می‌باشند. بنابراین سود گرفتن از چنین امکاناتی در برنامه کار این اثر می‌توانست بر غنای آن بیفزاید. با بکار بستن دقت، صرف وقت بیشتر و جستجوی کافی در مورد هر کتابخانه‌ای متونی منسجم‌تر پدید می‌آمد و ضعیف به نظر رسیدن کتابخانه‌هایی که در جایگاه برتری قرار دارند حذف و کتابخانه‌هایی که در ردیف کتابخانه‌های بزرگ و ملی نمی‌گنجد، می‌توانستند در ردیف و رده‌بندی مستقل و جداگانه‌ای تحت عنوانی دیگر یا اثری جداگانه و مناسب خود عرضه شوند. با این همه، اگر نتیجه تلاش و کار ارزنده‌ای است که موفقیت پدیدآورنده آن را منعکس می‌سازد.